

Гальцова О.В.

*Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка В.В.
Сташиса НАПрН України, аспірантка*

ПРИНЦИП ПОВАГИ ДО ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ВИКОНАННІ-ВІДБУВАННІ ПОКАРАНЬ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ

Дослідженню проблем політики в сфері боротьби зі злочинністю завжди приділялася значна увага в роботах вітчизняних учених-криміналістів таких як: Бажанов М.І., Борисов В.І., Бурчак Ф.Г., Грищук В.К., Джужа О.М., Костенко О.М., Навроцький В.О., Фріс П.Л., Чубинський М.П., Шакур В.І. та ін., які присвятили цій проблемі фундаментальні наукові дослідження.

Є слушним твердження П.Л. Фріса, що політика у сфері боротьби зі злочинністю, є частиною соціальної політики держави і складається з кількох елементів: кримінально-виконавчої, кримінально-процесуальної, кримінально-правової та кримінологічної (профілактичної) політики [11, с. 13].

Науковці кримінально-виконавчого права під кримінально-виконавчою політикою розуміють напрям діяльності державних і громадських органів у галузі виконання кримінальних покарань [6, с. 8]. Учені цієї галузі права стверджують, що термін «політика у сфері виконання кримінальних покарань» є більш містким, аніж «кримінально-виконавча політика». Фахівці вказують, що вона не обмежується застосуванням державного примусу; визначає цілі, принципи, стратегію, напрями діяльності органів та установ виконання покарань, її основні форми й методи і реалізується в різних формах, насамперед, у законодавстві, що регулює діяльність органів і установ виконання покарань, зокрема в Кримінально-виконавчому кодексі України (далі – КВК України) [7, с. 16].

Відповідно до частини 2 ст. 1 КВК України, одним із завдань кримінально-виконавчого законодавства України є визначення принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» у ст. 3 зазначив, що одним з основних принципів її діяльності є *повага до прав і свобод людини та громадянина* [4]. Усе це відповідає ст. 68 Основного Закону держави, відповідно до якої кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Відповідно до ст. 1 Конституції, Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Виходячи із цього, основним напрямом будь-якої демократичної, правової держави є безумовне дотримання прав і свобод людини та їх всебічний захист, у тому числі і засуджених осіб під час виконання-відбування ними покарань.

Нині в Україні триває подальше реформування кримінально-виконавчої системи та кримінально-виконавчого законодавства. У зв'язку з цим, до кримінально-виконавчого законодавства були внесені зміни, які пов'язані із запровадженням та втіленням у нього міжнародних стандартів поводження із засудженими. Зокрема ст. 5 КВК України було доповнено *принципом поваги до прав і свобод людини* [10]. Це зумовлено тим, що державна політика України у сфері виконання кримінальних покарань орієнтується на безумовне дотримання прав і свобод людини при виконанні-відбуванні покарань засудженими особами, про що проголошено в низці міжнародних нормативно-правових актів, що стосуються захисту прав та свобод людини, та у пенітенціарних стандартах поводження з ув'язненими таких як: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; Мінімальні стандартні правила поводження з

ув'язнями; Звід принципів захисту усіх осіб, підданих затриманню та ув'язненню в будь-якій формі; Основні принципи поводження з ув'язнями; Європейські тюремні правила та ін.

На думку вітчизняних учених кримінально-виконавчого права, закріплення принципу поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві вказує на те, що це є найважливішою гарантією прав, свобод і законних інтересів засуджених при виконанні кримінальних покарань [3, с. 81]. Висловлюється й таке твердження, що це сприяє реформуванню кримінально-виконавчої системи та законодавства і дозволить перетворити їх у гуманну, демократичну інституцію, яка прагне забезпечення суворого дотримання прав людини при виконанні та відбуванні покарань і повернути суспільству законослухняних, працездатних громадян [2, с. 56].

Згідно даних організацій із захисту прав людини, в установах виконання покарань суттєво порушуються права людини. На нашу думку, це пов'язано з тим, що у сфері здійснення діяльності таких установ, відбуваються певні обмеження прав і свобод осіб, що відбувають покарання. Зокрема, в кримінально-виконавчих установах не завжди створені належні матеріально-побутові умови тримання засуджених, що не може сприяти усвідомленню ними власної гідності та не орієнтує їх на повагу до себе й до оточуючих [9, с. 9]. На це вказується у щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан дотримання та захисту прав людини», що умови тримання засуджених залишаються принизливими, негуманними, не відповідають міжнародним стандартам із прав людини [1]. Такі умови тримання засуджених у кримінально-виконавчих установах, на думку багатьох фахівців кримінально-виконавчого права, дискредитують мету покарання – відповідно до якої це не тільки кара, але й виправлення засуджених [9, с. 16]. У кримінально-виконавчій системі спостерігаються й інші численні порушення прав і свобод людини: катування засуджених осіб, яке відрізняється особливою жорстокістю, нелюдністю тому це можна віднести до злочинів проти життя та здоров'я людини [1], в українських установах ви-

конання покарань тримається найбільша кількість хворих на туберкульоз (від 10 до 25 % засуджених), зростає кількість суїцидів, відсутнє необхідне медичне обслуговування [5], бракує необхідного громадського контролю за діяльністю кримінально-виконавчих установ тощо [8]. На нашу думку, таке порушення прав і свобод людини при виконанні-відбуванні покарань є неприпустиме.

Кримінально-виконавча політика держави повинна бути спрямована на те, що адміністрації органів та установ виконання покарань як представник держави, повинні створити безпечні умови для всіх категорій засуджених, неухильно додержуючись при цьому права і свободи людини. Це безпосередньо зазначено у Зводі принципів захисту усіх осіб, підданих затриманню та ув'язненню в будь-якій формі. Відповідно до цього, тюремний персонал відіграє першорядну роль у захисті й забезпеченні прав людини в повсякденній праці; тюремний персонал зобов'язаний знати й уміти застосовувати міжнародні стандарти з прав людини; а всебічна повага прав людини буде обов'язково сприяти кращому й ефективному керуванню тюрмами. Це означає, що під час виконання-відбування покарань необхідно поважати й дотримуватись прав і свобод засуджених, ставитися до них так, як до прав і свобод осіб, які не є засудженими. Адміністрації органів та установ виконання покарань дозволено тільки те, що передбачено законодавством, а засудженим – те, що не заборонено законом. Усі позбавлені волі особи мають право на гуманне поводження й повагу до своєї гідності, ввічливе поводження з боку адміністрації й персоналу органів та установ виконання покарань. Застосування тортур чи жорстоке, нелюдське, що принижують гідність людини поводження або покарання в жодному разі не може бути виправдано. Це також проголошено в Конституції України, відповідно до якої кожна людина має право на: життя (ст. 27); повагу до гідності людини (ст. 28); свободу та особисту недоторканість (ст. 29). Проголошені Основним Законом права і свободи людини є універсальними, неподільними й основоположними та займають провідне місце у кримінально-виконавчому законодавстві.

Отже основними напрямками кримінально-виконавчої політики при виконанні-відбуванні покарань повинні бути: безумовне дотримання прав і свобод людини, наближення їх до міжнародних стандартів поводження із засудженими, гарантування таким особам захист від принижень і нелюдського ставлення до них, забезпечення їм належних умов відбування покарань та ін.

Такі заходи з боку держави повинні здійснюватися у ході подальшого реформування кримінально-виконавчого законодавства та кримінально-виконавчої системи і ґрунтуватися на підставі міжнародних стандартів поводження із засудженими, прийнятих на міжнародному рівні нормах і принципах, а також рекомендацій для органів і установ виконання покарань.

1. Виступ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Н. Карпачової під час представлення Щорічної доповіді про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні 7.02.2012р. // Верхов. Рада України: офіц. веб. сайт. – Режим доступу: http://www.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1365:-7-2012-&catid=221:2012&Itemid=222
2. Гулак О. Гармонізація вітчизняного законодавства з міжнародними правовими актами: в контексті оптимізації функціонування кримінально-виконавчих установ / О.Гулак // Вісн. прокуратури. – 2007. – № 12 (78). – С. 56 – 62.
3. Джужжа О., Бодюл Є. Концептуальні засади і загальна характеристика Кримінально-виконавчого кодексу України / О. Джужжа, Є. Бодюл // Право України. – 2004. – № 7. – С. 80-84.
4. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 30. – Ст.409.
5. Колесніченко В. Захист прав людини – найголовніша національна ідея України. [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4f3365b572044/>. – Заголовок з екрана.
6. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини) : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужжи. – 2-е вид., переробл. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 446 с.
7. Кримінально-виконавче право України: Навч. посібник / За ред. проф. А.Х. Степанюка. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 624 с.
8. Права Людини в Україні // Інформ. портал Харків. правозахисної групи. – Режим доступу : <http://khp.org.index.php?id=1184074406>.

9. *Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України : моногр. / [В.А. Бадира, О.П. Букалов, А.П. Гель та ін.] – за заг. ред. Є.Ю. Захарова / Харк. правознавча гр. – Х: Права людини, 2009. – 368 с.*
10. *Про внесення змін до Кримінально-виконавчого Кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань : Закон України від 21.01.2010 р. – № 1828-VI (1828-17) // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 12. – Ст.114.*
11. *Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Л. Фріс. – К. : Атака, 2005. – 332 с.*